

ними жилими правами зв'язана с отсутствием законодательного понимания злоупотребления правом и его оценочным характером.

Ключевые слова: суб'єктивні жилищні права, імущественні жилищні права, злоупотреблення суб'єктивними жилими правами імущественного характера.

Martsenko N.S. The concept of abuse of subjective housing rights of property character.

This paper analyzes the understanding of subjective housing rights of property character. Attention is paid to the importance of scientific research on of transferability of property rights and also necessity for research contracts on transfer of property housing rights. It is noted that the complexity in understanding of abuse of property housing rights related to absence of the legislative understanding of abuse of the law and its evaluative character.

Keywords: subjective housing rights, property housing rights, housing rights abuse of subjective property character.

Олійник О.С.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

УДК 347. 626

Постановка проблеми. Римське приватне право, яке регулювало шлюбно-сімейні правовідносини, має особливий культурний статус, оскільки є знаковим елементом між античністю і сучасністю, а також йому притаманний потужний евристичний потенціал. Безумовно, ряд певних інститутів, принципів, підходів шлюбно-сімейного права Римської держави не знайшли свого відтворення у сучасній правовій традиції, залишилися «продуктом» суто римської епохи, однак уявлення римлян про шлюб, сім'ю, правовідносини, які складаються в сім'ї між подружжям, між батьками та дітьми стало тією основою, яка спрямувала розвиток шлюбно-сімейного права на наступні покоління. Тому, є актуальним повною мірою використати культурний потенціал римського шлюбно-сімейного права, зокрема в частині регулювання майнових відносин подружжя, дослідити його не тільки у статиці, але й у динаміці з метою глибокого і всебічного форму-

вання системи знань про відносини подружжя в Римі. Важливим елементом обґрунтування актуальності дослідження римського шлюбно-сімейного права права як феномену правової дійсності є те, що воно відкриває перспективи для побудови нових моделей філософсько-правових досліджень шлюбу, сім'ї, подружніх відносин в реальному культурно-історичному контексті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми римського приватного права з позицій історичної науки загалом та шлюбно-сімейного права зокрема, найбільш активно розробляються, починаючи з XIX ст. такими авторами, як Т. Моммзен, О.Коптєв, О. Штаерман. Теоретичною основою наукового дослідження стали роботи таких відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, як В.Борисова, Л. Баранова, В. Вовк, М. Гарсія Гаррідо, Д. Грімм, Д. Дождєв, Л.Дячук, Ю. Задорожний, Л. Казанцев, Р. Калюжний, А. Коптєв, А. Косарєв, В. Макарчук, С. Муромцев, І. Новицький, Є. Орач, І. Перетерський, О. Підпригора, І.Покровський, Є.Скріпільов, Б.Тищик, Є.Харитонов, В.Хвостов, Ч. Санфіліппо, Ф. Шулін, З. Черніловський та інші. У контексті розкриття особливостей римського шлюбно-сімейного права окремо було звернено увагу на римські пам'ятки як юридичного, так і неюридичного характеру, зокрема, Закони XII таблиць, Інституції Гая та Юстиніана, Дигести тощо.

Незважаючи на те, що традиція наукового вивчення римського права налічує не одне століття, недослідженими залишаються ще чимало аспектів цього культурного феномену, оскільки кожна епоха, кожний соціокультурний контекст характеризується притаманними лише йому пізнавальними парадигмами та методологічними настановами, відповідно до яких і досліджується римське приватне право. Можна констатувати недостатність спеціального дослідження правових відносин подружжя у римському приватному праві, тому, дослідження майнових відносин подружжя в Римі є доволі актуальним та зумовлює потребу в проведенні наукового дослідження у цьому напрямку.

Мета статті. Метою нашої статті є здійснення комплексного аналізу особливостей правового регулювання майнових відносин подружжя в римському приватному праві

Виклад основного матеріалу. Загальна різниця в юридичній природі шлюбів *cum manu* і *sine manu* природно позначається на різному обсязі як особистих, так і майнових відносин між подружжям. У шлюбі *cum manu* (шлюб з чоловічою владою), жінка, ставши юридично чужою для своєї старої сім'ї, перебувала повністю під владою чоловіка (*manus mariti*) на однакових умовах з його дітьми. Незважаючи на певні обмеження повноти влади чоловіка, юридично він залишався повновладним господарем над особистістю дружини [1, с. 140].

Той самий принцип підпорядкування дружини визначав і майнові відносини подружжя. Все, що дружина мала до шлюбу, і що вона набувала за час шлюбу, належало її чоловіку. В більш пізній час, коли паралельно із шлюбом з чоловічою владою почав формуватися шлюб без чоловічої влади з його особливим майновим режимом, для уподібнення йому в шлюбі з чоловічою владою чоловіки залишали жінкам майно, яке вони принесли в шлюб, в користування. Однак юридично правовий режим цього майна визначався нормами про *пекулій*. У випадку неплатоспроможності чоловіка воно використовувалося для задоволення вимог кредиторів чоловіка. Разом з тим, це майно могло бути вилучене чоловіком в будь-який момент.

Таким чином, ми можемо прийти до висновку, що у сфері приватного права жінка у шлюбі з чоловічою владою як в особистих, так і майнових відносинах перебувала у підпорядкуванні влади чоловіка. У майнових відносинах жінка була позбавлена правоздатності, що проявлялося у тому, що вона не могла бути учасником цивільного обороту. Тобто, дружина не могла самостійно укласти цивільно-правові договори, виступати в суді, існували обмеження щодо спадкових прав дружини. Цікавими є свідчення Діонісія щодо закону Ромула про становище дружини у шлюбі: «Цей закон змушував ... чоловіків – володіти жінками як необхідною і невідчужуваною власністю... Дружина була нарівні з чоловіком господинею в домі, а по його смерті ставала спад-

коємницею частини майна, подібно дочці у батька. Якщо ж він помирав бездітним і без заповіту, дружина ставала господинею всього залишеного майна, якщо ж у них було потомство, вона одержувала рівну з дітьми долі» (Д. II, 25.4-5) [2, с. 171].

Таким чином, на протигагу усієї майнової несаможостійності дружина нарівні зі своїми дітьми володіла спадковими правами після свого чоловіка та всіх його агнатичних родичів.

Перебування дружини під владою чоловіка було характерним для архаїчних часів, однак, поступово такий правовий режим відносин подружжя видозмінюється, а за часів імператорів зникає, тому у Систематизації Юстиніана згадки про *manus* (владу) чоловіка над дружиною немає [2, с. 171].

Принципово інакше склалися відносини у шлюбі без чоловічої влади (*sine manu*), який був типовим у класичний і післякласичний період розвитку римського приватного права. Подружні відносини у такому шлюбі були побудовані на принципі самостійності та незалежності дружини по відношенню до чоловіка. Оскільки, як нами було з'ясовано швидше, жінка в такому шлюбі зберігала той статус, яким володіла до укладення шлюбу, то, безумовно, жодних передумов до встановлення влади чоловіка над нею у такому шлюбі не було. Укладання шлюбу без чоловічої влади не впливало на правоздатність та дієздатність дружини у шлюбі [3, с. 58]. Принцип підлеглості поступився принципу рівності у подружніх відносинах.

На практиці, це означало, що жодної дисциплінарної влади над дружиною чоловік не має, він не міг вимагати її повернення за допомогою суду, якщо дружина його залишила і не бажала повертатися. Хоча, чоловік має *interdictum de uxore exhibenda et ducenda* (інтердикт про видачу та вивезення дружини, який надався претором за вимогою чоловіка проти особи, в якій знаходилася дружина), але лише щодо третіх осіб, які утримували її силою [4, с. 460]. Безумовно, спільність подружнього життя, єдність сімейних справ вимагали, на випадок відсутності згоди між подружжям, визнання вирішального слова за чоловіком, наприклад, у питаннях вибору місця проживання сім'ї, у способах виховання

дітей тощо, але це головування у загальносімейних питаннях не суперечило рівності та незалежності подружжя у шлюбі і жодним чином не посягало на особистість дружини.

Правова активність дружини у шлюбі без чоловічої влади виражалася в наявності обов'язків і прав дружини, хоча завжди зберігалася свобода не виконувати або не користуватися ними.

У відповідності до загального принципу рівності подружжя регулювалися і їх майнові відносини. Згідно положень римського приватного права, римської традиції, яка має тривалу історію, в основі правового режиму майна подружжя у Римській державі в шлюбі без чоловічої влади лежить принцип роздільності майна чоловіка і майна дружини [4, с. 460]. Жінка зберігала право володіти, користуватися та розпоряджатися всім своїм майном, яке вона мала до укладення шлюбу та яке вона набула за час перебування у шлюбі. Згодом, таке майно стало позначатися спеціальним грецьким терміном *параферна* (*parapherna*) – параферна.

Для того, щоб не тільки формально, але й матеріально гарантувати майнову незалежність подружжя один від одного, щоб очистити шлюбну домовленість від будь-яких матеріальних посягань, римське право доповнило систему роздільності майна подружжя заборонаю дарування між ними («*ne venalicia essent matrimonia*», «*ne mutuo amore invicem spoliarentur*» - нехай не будуть шлюби продажними, нехай не оскверняється шлюб при взаємній любові (Д. 24.1)) [5].

Ульпіан зазначав: «З огляду на наші звичаї прийнято, що дарування між подружжям не мають сили. Це введено для того, щоб через взаємну любов (подружжя) не віднімали шляхом дарування (майна) одне у одного, не дотримуючись міри в даруванні і діючи з легковажним марнотратством стосовно себе» (Ульпіан Д.24.1.1) [5].

Заборона дарування між подружжям була зумовлена існуючою сімейною практикою, яка характеризувалася легкістю розривання шлюбу без чоловічої влади та відсутністю суперечок під час поділу майна. Щоправда, римське право зробило певні виключення із загального правила про заборону подарунків між

подружжям, але при цьому чітко окресливши діапазон дарування: «тільки ті дарування є забороненими, які дарувальника роблять біднішим, а того, хто одержав подарунок, багатшим» (Д.24.1.3) [5]. Тому, дозволялося дарувати речі похоронного культу (земельні ділянки для захоронення, надгробні пам'ятники тощо); якщо чоловік, будучи спадкоємцем, відмовився від спадку на користь дружини, то це теж є законним даруванням; якщо чоловік подарував дружині шерсть на одяг, то це теж законне дарування. Дозволеними також були подарунки дружині в березневі іди (ідами у римському календарі називали середину місяця, у більш широкому значенні – перша половина місяці; за переказом, 1 березня сабіняни і римляни уклали мирний договір) та на день народження. Дружина мала право дарувати чоловікові предмети і речі, які слугували його просуванню по службі (наприклад, пурпур на тогу) [2, с. 174-175].

За винятком договору дарування, подружжя мало право вступати одне з одним в будь-які юридичні відносини – купівлю-продаж, позику, позичку, зберігання тощо. Достатньо часто відносини подружжя могли опосередковуватися договором доручення. Зокрема, дружина могла передати право управління своїм «парафернальним» майном чоловікові на основі договору доручення.

З огляду на те, що подружжя виступали самостійними учасниками цивільного обороту, вони могли подавати відповідні позови до суду. Однак, зважаючи на особливу близькість між подружжям, в римському приватному праві з цього приводу були сформовані певні відступи від загальноприйнятих норм. Так, подружжя несло відповідальність одне перед одним лише у тому випадку, якщо один із них неналежно опікувався майном іншого. Було заборонено подавати один до одного позови, які безчестили когось із них (*actio infamia*). У випадку необхідності, подавався аналогічний позов (позов за аналогією), який не мав наслідком *infamia* (безчестя) [4, с. 461]. При взаємних стягненнях подружжя має *beneficium competentiae*, тобто, право вимагати, щоб їм було залишено стільки, щоб вони не нуждалися («*ne egeant*»). Якщо між подружжям виникав спір щодо права власності на певні речі,

то застосовувалася презумпція, що кожна річ належить чоловікові, поки дружина не доведе права власності на цю річ) [6, с. 53; 7, с. 50].

Майнова правоздатність жінки зростала в міру того, як ставала слабшою агнатська опіка і визнавався рівноправний характер обох складових (чоловічої і жіночої) економічної основи сім'ї [8, с. 69]. Зміна форми шлюбу, відповідно, спричинила за собою і суттєві зміни у майнових відносинах подружжя. Послідовно проведена система роздільності майнових відносин подружжя модифікується двома паралельними майновими інститутами: придане, посаг (*dos*) з боку дружини та дошлюбне дарування (*donatio propter nuptias*) з боку чоловіка.

Обов'язок утримання сім'ї, в принципі, в римському приватному праві покладался на чоловіка. Дружина та діти лише в крайніх випадках могли вимагати від чоловіка та батька надання їм утримання (аліментів). Але вже з часів виникнення шлюбу без чоловічої влади утвердився звичай давати за нареченою посаг для полегшення чоловікові забезпечувати утримання сім'ї. Цей посаг або придане складали речі чи інші майнові цінності, які надавалися чоловікові дружиною, її *paterfamilias*, чи третьою особою для полегшення матеріальних умов сімейного життя. Якщо придане надавалося батьком нареченої, воно позначалося як *dos profecticia*, якщо самою жінкою чи сторонньою особою – *dos adventicia*.

Придане необхідно відрізнити від власного майна дружини, яке нею могло бути одержане як при укладенні шлюбу, так і в її подальшому житті з різних підстав. Це були дві самостійні майнові складові, на які поширювався різний правовий режим.

Придане завжди встановлювалося спеціальним актом «*dos aut datur aut dicitur aut promittitur*», що означало: «придане або встановлюється, або передається, або обіцяється» [4, с. 462]. Поступово значення приданого змінюється. Якщо спочатку першочерговим призначенням приданого було полегшення забезпечення матеріального утримання сім'ї для чоловіка, то згодом, до

цією функції додається забезпечувальна функція для дружини від необґрунтованого розірвання шлюбу з боку чоловіка.

Формування інституту приданого в римському приватному праві має тривалу історію. Спочатку придане повністю переходило у власність чоловіка. Воно ні за яких умов не підлягало поверненню: ні у випадку смерті дружини, ні навіть у випадку безпричинного розірвання шлюбу з боку чоловіка. З огляду на те, офіційне розірвання шлюбу було надзвичайно рідкісним явищем, питання про юридичну долю приданого не розглядалося ні в законодавстві, ні на практиці.

Однак на кінець республіки, коли одночасно із загальним моральним занепадом збільшилася кількість розлучень, їх обмежена свобода створила можливості для різноманітних зловживань приданим з боку чоловіка. Поширеними стали випадки, коли чоловік, вступивши у шлюб та одержавши придане, міг одразу розірвати шлюб [4, с. 462]. Внаслідок цього, виникла необхідність, так чи інакше, юридично забезпечити інтереси дружини. Дружина або її родичі при укладанні шлюбу і встановленні приданого вимагали від чоловіка у формі стипуляції забезпечення того, що у випадку розірвання шлюбу за ініціативою чоловіка чи з його вини, а також смерті чоловіка придане буде повернене дружині або тому, хто його встановив. Якщо розірвання шлюбу вимагала жінка без будь-якого приводу з боку чоловіка або якщо розірвання шлюбу сталося з її вини, то придане залишалося чоловікові.

Такими були загальні правила щодо приданого, які сформувалися в римському суспільстві. Однак, на кінець республіканського періоду під тиском зловживань чоловіків з метою збагачення за рахунок приданого був розроблений спеціальний позов про повернення приданого (*actio rei uxoriae*) проти чоловіка чи його спадкоємців. Юристи стверджували: дружина, яка повертає приване, одержує своє (Д. 23.5.8) [2, с. 173; 5].

Таким чином, у римському суспільстві встановилися наступні правила щодо інституту приданого: якщо шлюб припинявся смертю дружини, то придане, за загальним правилом, залишалося чоловікові. Але якщо на момент смерті дружини був живий

її батько, який це придане встановив, то воно поверталось йому. Якщо шлюб припинявся смертю чоловіка, то придане завжди залишалось дружині або переходило у спільне володіння з її батьком. У випадку розірвання шлюбу придане залишалось чоловікові, якщо ініціатором розірвання шлюбу була дружина без будь-яких підстав для цього з боку чоловіка, або якщо вона призвела до такого наслідку своєю поведінкою. Якщо шлюб припинявся з вини чоловіка чи за його ініціативи – придане поверталось дружині, за виключенням сум, які вираховувалися на утримання дітей, з приводу речей, потрачених жінкою чи з підстав певних проступків з боку дружини [4, с. 463].

Таким чином, впродовж розвитку римського приватного права відбулися зміни в частині правового режиму приданого як одного із важливих майнових інститутів. Став законодавчо визнаним обов'язок чоловіка з приводу приданого дружини. Хоча офіційно чоловік вважався власником приданого, а тому міг витратити його під час шлюбу, більше того, міг зумисне його відчужити з наміром розірвати шлюб в майбутньому. І хоча дружина бути мати в такому випадку право на позов до чоловіка, тим не менше він може бути безрезультативним, якщо, наприклад чоловік буде матеріально неспроможний. Тому, з метою більш ефективного гарантування захисту дружини від недобросовісної поведінки з боку її чоловіка, закон Юлія проти перелюбства в особливій частині *de fundo dotali* заборонив чоловікові відчужувати «дотальну» нерухомість (яка розташована в Італії) без згоди дружини. Причому, під заборону попадали не тільки акти прямого відчуження, але й всі ті, що могли призвести до відчуження в майбутньому, наприклад, застава (Г. П.63) [5]. Завдяки цій забороні, основна складова частина приданого була звільнена від усіх можливих посягань з боку чоловіка. Більше того, вимоги дружини були забезпечені так званим *privilegium exigendi* – тобто, правом на переважне задоволення своїх вимог перед іншими особистими кредиторами чоловіка.

Юстиніан, при реформуванні сімейного законодавства, на вказаному не зупинився. Якщо в класичному праві за чоловіком

зберігалось придане у випадку смерті дружини, то вже Юстиніан зобов'язав повертати придане її спадкоємцям. Таким чином, у пізньому римському праві придане залишалось чоловікові лише у випадку розірвання шлюбу з вини дружини, в якості покарання для останньої [4, с. 464]. Крім того, Юстиніан заборонив відчувувати «дотальну» нерухомість, навіть при наявності згоди дружини.

Таким чином, завдяки обов'язку повертати придане і забороні його відчуження, чоловік, хоча юридично й залишається власником цього майна, але фактично є ніким іншим, як його простим користувачем на весь період шлюбу. Права дружини на придане постійно збільшувалися. І римські юристи почали говорити: «*quamvis in bonis mariti dos sit, mulieris tamen est*» (хоча придане знаходиться серед майна чоловіка, воно належить дружині) (Д. 23.3.75) [5]. Тим не менше, в праві Юстиніана, з правової точки зору, власником приданого був чоловік.

Якщо придане – майно, яке передавалось чоловікові з боку дружини, то вже у стародавні часи в Римі сформувався звичай, який передбачав подарунок дружині з боку чоловіка – так зване дошлюбне дарування або «вранішній дар». Здійснення такого подарунку було ще одним способом зміцнення майнового становища дружини. Зазвичай, дошлюбне дарування – це була сума, яка приблизно дорівнювала сумі приданого, яку чоловік зобов'язувався сплатити дружині у випадку розірвання шлюбу з його ініціативи. Це явище шлюбного життя не було правовою нормою, а швидше, суворою вимогою суспільної моралі [2, с. 174]. Тобто, з юридичної точки зору чоловік не був зобов'язаний здійснювати таке дарування, ні майбутня дружина, ні її батьки не могли вимагати здійснення такого дарування. Але в римській традиції така практика поступово складалася, і ґрунтувалася вона на засадах морального зобов'язання. Якщо дружина на випадок необґрунтованого розірвання шлюб зі свого боку ризикувала втратити придане, то, в інтересах рівності та справедливості, вимагалось, щоб чоловік, зі свого боку, надавав подібну гарантію дружині.

Як правила, таке дошлюбне дарування здійснювалось до укладення шлюбу або при його розірванні. З огляду на заборону

дарувань між подружжям, дарування з боку чоловіка мало здійснитися до укладення шлюбу, оскільки могло бути визнане нікчемним.

Доречно зауважити, що норми відносно дошлюбного дарування не одержали в епоху класичного права повного розвитку. Дарування майбутнього чоловіка майбутній дружині увійшло в звичай за часів правління імператора Константина (306-337 р.р.), а законодавство останніх імператорів (Юстина, Юстиніана) надало цьому інституту завершального характеру. Насамперед, було дозволено в інтересах встановлення рівності подружжя у шлюбі здійснювати дарування не тільки до укладення шлюбу, але й після його укладення. Батько чоловіка повинен був надавати таке дарування, так само, як батько жінки повинен був давати придане. Нерухоме майно, яке входило до *donatio*, не підлягало відчуженню. Крім того, дружина не могла вимагати видачі дару. Під час шлюбу шлюбний дар був у власності жінки. Якщо шлюб припинявся з вини жінки, вона передавала на користь чоловіка придане і не могла вимагати передачі *donatio*. Якщо шлюб припинявся з вини чоловіка, то він повинен був повернути дружині як придане, так і передати дарування [2, с. 174; 1, с. 140]. У конституції Юстиніана передбачалося, якщо чоловік після двох років шлюбу не отримає обіцяне придане, то він або його спадкоємці отримували право на позов про передачу приданого впродовж одного року після смерті дружини (C.5.15.3). Але вже Новела Юстиніана від 539 року констатувала, що не одержавши придане впродовж двох років, чоловік чи його спадкоємці мали право на позов після спливу однорічного терміну, а якщо шлюб тривав від двох до десяти років, то позов можна було подавати по закінченню трьохмісячного терміну [10, с. 123; 11, с. 48].

Загалом, в ході дослідження розвитку правового регулювання відносин подружжя, ми можемо прийти до висновку про рецепцію римського приватного права у законодавстві Юстиніана. Це знайшло відображення в частині регулювання майнових відносин подружжя. Цілий ряд положень щодо регулювання майнових відносин подружжя у шлюбі без чоловічої влади були відображе-

но у наступних позиціях: зобов'язання чоловіка захищати дружину від посягання третіх осіб на її свободу, честь, майнові інтереси (Д.43.30.5., Д.43.30.2., Д.47.10.2), оскільки питання честі та свободи дружини стосувалося не тільки її батька (домовладики), а й чоловіка (Д.47.10.9)); про спірні майнові проблеми чоловіка та дружини, які вже з кінця класичного періоду вирішувалися, як правило, за правом справедливості (Д.24.3.14.1); про цивільну відповідальність за принципом *beneficium competentio*, коли один із подружжя відповідав перед іншим тільки в межах платіжної спроможності відповідача (Д.24.3.14.1); про те, що чоловік та дружини не повинні були вдаватися до позовів зганыблення, про втрату честі, позову із незаконного привласнення чужого майна; про необов'язковість судових свідчень чоловіка проти дружини і навпаки у справах інших осіб проти одного з подружжя (Д.22.5.4) [5; 12, с. 31].

Висновки. Так поступово формувалася римська система майнових відносин між подружжям. Принцип юридичної роздільності майна став тим ефективним механізмом, який найкращим чином гарантував права та обов'язки подружжя у шлюбі. Необхідно наголосити, що на сьогодні даний принцип є не характерним для більшості країн. Заслуговує на увагу той факт, що, незважаючи на те, що римське приватне право було рецепційоване цілим рядом країн, які в подальшому стали належати до країн романо-германської правової сім'ї, в тому числі Україною, тим не менше, норми про роздільність майна подружжя, закладені в римському приватному праві, такої рецепції не зазнали. Натомість, роздільність майна подружжя як правовий режим майнових відносин, став характерним для країн англо-саксонської правової сім'ї, для яких рецепціювання положень римського приватного права характерним не було.

Хоча, наявність в римському приватному праві інститутів приданого та дошлюбного дарування (*dos i donatio propter nuptias*) дають змогу стверджувати, що в умовах роздільності майна подружжя в Римській імперії та на їх основі були сформовані інститути, які несли ознаки спільності майна подружжя. При чому,

це майно виконувало різні функції (забезпечувальну, штрафну тощо), а також виступало економічним підґрунтям сім'ї, в якій обидві сторони подружнього союзу є самостійними та рівноправними з майнової точки зору.

Загалом, можна прийти до висновку, що римське приватне право, яке в історії свого розвитку знало такі архаїчні пережитки минулого, як шлюб з чоловічою владою, поступово вдосконалювалося і здійснило еволюційний поступ у регулюванні відносин подружжя, тим самим надовго випередивши інші народності у регулюванні шлюбно-сімейних відносин. Адже, було створено шлюб, в якому обидва з подружжя є рівноправними один щодо одного і незалежні один від іншого.

1. Новицький І. Б. *Римское частное право: Учебник* / И. Б. Новицкий, И. С. Перетерский. – М.: Юриспруденция, 1999. – 544 с.
2. Калюжний Р.А. *Римське приватне право: [підруч. для вищ. навч. закл.]* / Р.А. Калюжний, В.М. Вовк. – К.: Атіка, 2012. – 408 с.
3. Макарчук В. С. *Основи римського приватного права: Навч. посібник* / В.С. Макарчук. – Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України; Міжнародна асоціація істориків права. – 2-ге вид., доп. – К.: Атіка, 2003. – 255 с.
4. Покровский И. А. *История римского права* / И.А.Покровский. - А.Д.Рудоквас (вступ.ст.,пер.с лат., науч.ред.и примеч.). – Изд. испр., с изм. – СПб.: Издательско-торговый дом «Летний Сад», 1999. – 533 с.
5. *Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана.* – М.: Зерцало, 1997. – 608 с.
6. Новицкий И.Б. *Римское частное право* / И.Б. Новицкий. – М.: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1948. – 583 с.
7. Борисова В.І. *Основи римського приватного права: Підручник* / В.І. Борисова, Л.М. Баранова, М.В. Домашенко та ін.. – Х.: Право, 2008. – 224 с.
8. *Peppe L. Posizione giurudica e ruolo sociale della donna romana in eta republicana.* – Milano: Giuffre, 1984. – P. 69.
9. Дождев Д. В. *Римское частное право: Учебник для студ. вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция»* / Институт государства и права РАН; Академический правовой ун-т / В.С. Нерсесянц (общ. ред.). – 2.изд., изм. и доп. – М.: НОРМА, 2003. – 765 с.

10. *Эклога: византийский законодательный свод 8-го века (пер. Е.Э. Литишиц, 1965). Византийская книга Эпарха / подгот. текста А. И. Цепков. – Рязань: Александрия, 2006. – 591 с.*
11. *Дячук Л. Правовое регулирование имущественных отношений супругов по нормам законодательства Исаврийского периода / Л. Дячук // *Legea si viata*. – Международный научно-практический журнал. – 2014. – № 3 (2). – С. 66-69.*
12. *Дячук Л.В. Особисті правовідносини подружжя у законодавстві іконоборців / Л. В. Дячук // *Часопис Київського університету права : Український науково-теоретичний часопис*. – 10/2011. – №4. – С. 30-33.*

Олійник О.С. Особливості правового регулювання майнових відносин подружжя в римському приватному праві

В статті розкрито правову природу майнових відносин подружжя в період існування Римської імперії, залежність особливостей правового регулювання майнових відносин від виду шлюбу, в якому перебувало подружжя, проаналізовано такі майнові інститути в межах сімейного права як придане та дошлюбне дарування та з'ясовано їх правовий режим.

Ключові слова: майнові відносини подружжя, шлюб з чоловічою владою, шлюб без чоловічої влади, придане, дошлюбне дарування.

Олійник О.С. Особенности правового регулирования имущественных отношений супругов в римском частном праве

В статье раскрыто правовую природу имущественных отношений супругов в период существования Римской империи, зависимость особенностей правового регулирования имущественных отношений от вида брака, в котором находились супруги, проанализированы такие имущественные институты в пределах семейного права как приданое и добрачное дарения и выяснено их правовой режим.

Ключевые слова: имущественные отношения супругов, брак с мужской властью, брак без мужской власти, приданое, добрачное дарения.

Олійник О.С. Особенности правового регулирования имущественных отношений супругов в римском частном праве

В статье раскрыто правовую природу имущественных отношений супругов в период существования Римской империи, зависимость особенностей правового регулирования имущественных отношений от вида брака, в котором находились супруги, проанализированы такие имущественные институты в пределах семейного права как приданое и добрачное дарения и выяснено их правовой режим.

Ключевые слова: имущественные отношения супругов, брак с мужской властью, брак без мужской власти, приданое, добрачное дарения.

Oliyinyk O.S. Features of the legal adjusting of property relations of spouses in Roman private law

In the article the legal nature of property relations of the spouses during the Roman Empire, the dependence of features of the legal adjusting of property relations of the type of marriage in which the spouses were, property institutions within the limits of family law as a dowry and gift premarital are analyzed and found their legal regime.

Keywords: property relations between spouses, marriage of male power, male power without marriage, dowry, premarital gift.

Парута Ю.І.

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЧЛЕНСЬКИХ ВНЕСКІВ У ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ ЗІ СТАТУСОМ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

УДК. 346.19, 347.471.01

Членські внески є одними з основних джерел формування майна непідприємницьких товариств та, зокрема, громадських об'єднань зі статусом юридичної особи (надалі – громадське об'єднання). Зважаючи на значну їх роль при формуванні майна громадських об'єднань, проблеми внесення членських внесків є особливо актуальними та потребують належного правового забезпечення. Разом з тим нормативно – правове регулювання членських внесків вичерпується лише згадкою про них при характеристиці власності громадського об'єднання. А з аналізу ст. 11 Закону України «Про громадські об'єднання» (надалі – ЗУ «Про громадські об'єднання») можна зробити висновок, що положення про членські внески повинні знайти своє закріплення в Статуті в тих пунктах, які передбачають порядок набуття та припинення членства, права та обов'язки членів, джерела надходження коштів та іншого майна. Власне, така позиція простежується і в Рекомендаціях щодо розробки статутів громадських об'єднань, які передбачають обов'язок сплати членських внесків [1]. Однак видається, що такого нормативного врегулювання недостатньо.

Основні риси сплати членських внесків визначаються в Статуті, а також спостерігається практика прийняття спеціальних положень щодо сплати членських внесків [2, 3] та навіть укладення договорів про їх сплату [4]. Характерним для таких внутрішніх